

KNIHOVNA NOVOVĚKÉ TRADICE
A SOUČASNOSTI

Svazek 62

CARL SCHMITT
Teorie partyzána

*Poznámka na okraj
k pojmu politična*

Přeložil Otakar Vochoč

Praha
2008

OIKOYMENH
Hennerova 223
150 00 PRAHA 5
<http://www.oikoymenh.cz>

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Schmitt, Carl

Teorie partyzána: poznámka na okraj k pojmu politična / Carl Schmitt;
přeložil Otakar Vochoč. – Vyd. 1. – Praha: OIKOYMENH, 2008. –

94 s. – (Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 62)

Název originálu: Theorie des Partisanen

Přeloženo z němčiny

ISBN 978-80-7298-265-3

355.425.4 * 32:1

- partyzánské hnutí
- guerillova hnutí
- politická filozofie
- studie

355/359 – Vojenství. Obrana země. Ozbrojené síly [151]
321 – Politologie [15]

Kniha vychází díky podpoře společnosti *StringData*
(www.stringdata.cz)

Copyright © 2006 Duncker & Humblot GmbH, Berlin
Translation © Otakar Vochoč, 2008
© OIKOYMENH, 2008
ISBN 978-80-7298-265-3

Věnováno Ernstu Forsthoftovi
k jeho šedesátým narozeninám
13. září 1962

Obsah

Předmluva	9
Úvod	11
Pohled na východní situaci v l. 1808-1813	11
Horizont našeho zkoumání	17
Slovo a pojem partyzán	20
Pohled na mezinárodněprávní situaci	28
Vývoji teorie	37
Chybný vztah Pruska k partyzánskému	37
Partyzán jako pruský ideál r. 1813 a obrát k teorii	43
Od Clausewitze k Leninovi	51
Od Lenina k Mao Ce-tungovi	56
Od Mao Ce-tunga k Raoulu Salanovi	62
Aspekty a pojmy posledního stadia	68
Prostorový aspekt	68
Rozpad sociálních struktur	71
Souvislost se světovou politikou	73
Technický aspekt	75
Legalita a legitimita	80
Skutečný nepřítel	83
Od skutečného nepřítel k nepříteli absolutnímu	86

Předmluva

Předložené pojednání *Teorie partyzána* vychází z přednášky, kterou jsem měl na jaře r. 1962, a to 15. března v Pamploně na pozvání Estudio General de Navarra a 17. března na Universitě v Zaragoza v rámci programů *Cátedra Palafox*, na pozvání jejího ředitele profesora Luise Garcíi Ariase. Přednášku vydala tiskem *Cátedra* koncem roku 1962.

Podtitul *Poznámka na okraj k pojmu politična* lze vysvětlit konkrétní dobou uveřejnění. Nakladatelství právě nyní znovu zpřístupňuje můj spis z roku 1932, *Pojem politična*. V posledních desetiletích vzniklo k tomuto tématu několik korolárií. Toto pojednání není takovým koroláriem, nýbrž samostatnou, i když jen skicovitou prací, jejíž téma nevyhnutelně ústí v problém rozlišení přítele a nepřitele. Chtěl bych tedy toto zpracování svých přednášek z jara 1962 předložit ve skromné podobě poznámky na okraj a zpřístupnit je tak všem, kdo až dosud pozorně sledovali obřížnou diskusi o pojmu politična.

Únor 1963

Carl Schmitt

Úvod

Pohled na výchozí situaci v I. 1808–1813

Výchozí situací pro naše úvahy o problému partyzána představuje gerilová válka, kterou v letech 1808–1813 vedl španělský lid proti vojsku cizího dobyvatele. V této válce se lid – lid předobčanský, předindustriální, předkonvenční – poprvé střetil s moderní, dobře organizovanou pravidelnou armádou, která vzešla ze zkušeností Francouzské revoluce. Otevřely se tak nové prostory pro válku, vyvinuly se nové pojmy spojené s vedením války a vznikla nová teorie války a politiky.

Partyzán bojuje neregulérně. Ale rozdíl mezi regulérním a neregulérním bojem závisí na přesném určení toho, co je regulérní, a svůj konkrétní protějšek, a tedy i svůj pojem nalézá teprve v moderních organizačních formách, jež vznikají z války Francouzské revoluce. Ve všech epochách lidstva a v jeho mnoha válkách a bojích existovala určitá pravidla války a boje, a tedy i přestupování a nedodržování těchto pravidel. Zejména ve všech dobách rozkladu, např. během třicetileté války na německé půdě (1618–1648), a také ve všech občanských a koloniálních válkách světových dějin se vždy znovu vyskytovaly jevy, které je možné označit jako partyzánské. Je přitom ale třeba mít na zřeteli, že pro teorii partyzána v jejím celku jsou síla a význam jeho neregulérnosti určovány významem onoho regulérního, jež partyzán zpochybňuje. Právě této regulérnosti státu i armády se dostává za Napoleona nové, exaktní určitosti ve francouzském státě a ve francouzské armádě. Nesčetné indiánské války vedené od 17. až do 19. století blízkými dobyvateli proti americkým rudokožcům, ale i metody, jichž v americké válce za nezávislosti (1774–1783) používali proti pravidelné anglické armádě *riflemen*, a občanská válka mezi choupany a jakobíny ve Vendée (1793–1796) patří vesměs do přednapoleonského stádia. Nové vá-

lečné umění Napoleonových pravidelných armád vzniklo z nového, revolučního způsobu boje. Pro tehdejšího pruského důstojníka předstávalo celé Napoleonovo tažení proti Prusku v roce 1806 jen „nájezdnicí ve velkém“.¹

Partyzán španělské gerilové války v roce 1808 byl prvním, kdo se odváží neregulárně bojovat proti prvním moderním pravidelným armádám. Napoleon porazil na podzim 1808 pravidelnou španělskou armádu; španělská gerilová válka ve vlastním smyslu začala teprve po této porážce pravidelné armády. Žádné úplné, dokumentované dějiny španělské partyzánské války dosud neexistují.² Jsou ne-

¹ E. Kessel, *Die Wandlung der Kriegskunst im Zeitalter der französischen Revolution*, in: *Historische Zeitschrift*, 148, 1933, str. 248 n., a 191, 1960, str. 397 m. (recenze: Quimby, *The Background of Napoleonic Warfare*); W. Hahlweg, *Preußische Reformen und revolutionärer Krieg*, příl. 18, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, září 1962, str. 49–50. „Napoleon z něho (tj. z nového způsobu boje lidového vojska revolučních mas) vytvořil téměř exemplární dokonalejší systém, svoje velké válečné operace, svoji velkolepou taktiku a svoji velkolepou strategii.“ Pruský důstojník a publicista Julius v. Voß prohlásil, že celé Napoleonovo tažení v roce 1806 by se dalo „označit jako nájezdnicí ve velkém“ (tamt., str. 14).

² Z publikací, jež vydala Cátedra v řadě *General Palafox* university v Zaragoza, srv. svazek *La Guerra Moderna*, 1955; F. de Salas Lopez, *Guerrillas y quintas columnas* (II, str. 181–211); ze svazku *La Guerra de la Independencia Española y los Sitios de Zaragoza*, 1958; J. Maria Jover Zamora, *La Guerra de la Independencia Española en el Marco de las Guerras Europeas de Liberación (1808–1814)*, str. 41–165; F. Solano Costa, *La Resistencia Popular en la Guerra de la Independencia: Los Guerrilleros* (str. 387–423); A. Serrano Montalvo, *El Pueblo en la Guerra de la Independencia: La Resistencia en las Ciudades* (str. 463–530). Dvě základní studie, jejichž autorem je Luis García Arias, jsou obsaženy v *La Guerra Moderna. I (Sobre la Licitud de la Guerra Moderna)* a v *Defensa Nacional*, 1960 (*El Nuevo Concepto de Defensa Nacional*). F. Solano Costa v závěru své citované stati konstatuje, že dodnes chybějí dokumentované dějiny španělského lidového hnutí proti Napoleonovi. Costovu stať – stejně jako stať José Jovera Zamory – zde nemůžeme musíme zvlášť uvést a vědecké vyzdvihnout jako důležité zdroje našich informací. Španělské historické práce pojednávají o gerilové válce různým způsobem, v žádném případě ale ne tak,

zbytné, ale také velice obtížné, jak říká Fernando Solano Costa (ve své stati *Los Guerrilleros* citované v poznámce), protože celá španělská gerilová válka sestávala z přibližně dvou set drobných regionálních válek probíhajících na území Asturie, Aragonie, Katalánska, Navarry, Kastilie atd. a vedených četnými bojovníky, jejichž jména jsou opředená mnoha mýty a legendami; patřil k nim i Juan Marín Díez, jenž se jako *Empecinado* stal postrachem Francouzů a nebezpečně ohrožoval silnici z Madridu do Zaragoza.³ Tato partyzánská válka byla na obou stranách vedena s nejděsnější krutostí a nijak neodtvuje, že více soudobého historického materiálu otskli vzdělaní, knihy a paměti píšící *Afrancesados*, naklonění Francouzům, než tehdejší guerrilleros. Ať je tomu ale s mýtem a legendami na jedné a s dokumenty doloženou historií na druhé straně jakkoli,

aby poskytl souhrnný výklad dostatečující dnešního zájmu (*Conde de Torrem, Modesto Lafuente*, sv. 5, Rodriguez de Solís, José M. García Rodríguez); nejpodrobnější výklad podává José Gomez de Arceche ve sv. 4, 5, 7, 9, 11 a 14 svých dějin války o nezávislost. Kdybychom se zabývali francouzskými, anglickými a německými výklady, zavedlo by nás to zde příliš daleko; srv. výrečný přehled ve zprávě *El Guerrillo y su Transcendencia*, který podal Fernando Solano Costa v publikacích z *Congreso Historico Internacional de la Guerra de la Independencia y su Epoca* (Institucion Fernand el Catolico), Zaragoza, březen–duben 1959, tamtéž je obsažena i zpráva Santiago Amada Lonigý *Aspectos Militares de la Guerra de la Independencia* a stať Juana Mercadera Riby *La Organizacion administrativa Francesa en Espana*.

³ O literatuře srv. F. Solano Costa, *La Resistencia Popular en la Guerra de la Independencia: Los Guerrilleros*, str. 387, 402, 405; Gregorio Marañon vydal ve španělském překladu kapitolu o Empecinadovi z *Historie Anglické knihy Peninsulár Scenes and Sketches*, Edinburgh – London 1847. José de Arceche otskl přednášku o Empecinadovi jako dodatek ke sv. 14. Vedle Empecinada je třeba uvést faráře Merina, jemuž je věnováno poslední vyprávění v již uvedeném „Empecinadovi“, jež vydal G. Marañon. Když Francouzů vypochoďovali v roce 1823 z pověření Svaté Alferce do Španělska (slavných „sto tisíc synů Ludvíka Svatého“), stáli Empecinado a farář Merino na opačné straně fronty: Empecinado na straně konstitucionalistů, farář Merino na straně absolutistické restaurace a Fran-

linie naší výchozí situace jsou v každém případě jasné. Podle Clausewitzze stála často polovina celé francouzské válečné moci ve Španělsku, přičemž polovina z ní, totiž 250 000–260 000 mužů, byla vázána bojem s guerrillos, jejichž počet Gomez de Arceche odhaduje na 50 000, a jiní autoři ještě daleko níže.

K situaci španělského partyzána z roku 1808 patří především skutečnost, že riskoval boj na své těsnější domovské půdě, zatímco jeho král a královská rodina ještě dost dobře nevěděli, kdo je skutečný nepřítel. V tomto ohledu se legitimní vrchnost ve Španělsku tehdy nechovala jinak než v Německu. Ke španělské situaci kromě toho patří, že vzdělané vrstvy šlechty, vysokého kléru a měšťanstva byly nadále *afrancesados*, že tedy sympatizovaly s cizím dobyvatelem. I v tomto ohledu vystupují paralely s Německem, kde velký německý básník Goethe skládal hymny oslavnující Napoleona a kde si němečtí vzdělanci nikdy definitivně neujasnili, kam vlastně patří. Ve Španělsku se guerrillero odvážíl boje bez vyhlídek, jako chudák, jako první typický příklad neregulární potavy pro děla ve střetech světové politiky. To vše patří jako ouvertura k teorii partyzána.

Jiskra tehdy přeskočila ze Španělska na sever. Nerozntila tam ale stejný požár jako ten, který dodal španělské gerilové válce její světodějiny význam. Vyvolala tam ale reakci, jejíž pokračování mění i dnes, v druhé polovině dvacátého století, tvář země i lidstva na ní. Dala vzniknout *teorii* války a nepřátelství, která logicky kulminuje v teorii partyzána.

V roce 1809, během krátké války, již vedlo proti Napoleonovi rakouské císařství, byl poprvé podniknut plánovaný pokus o napodobení španělského vzoru. Rakouská vláda ve Vídni zinscenovala za pomoci proslulých publicistů, mezi nimiž byli i Friedrich Gentz a Friedrich Schlegel, národní propagandu proti Napoleonovi. Španělské spisy byly rozšiřovány v němčině.⁴ Přispěchal i Heinrich von

Kleist a pokračoval po této rakouské válce roku 1809 v Berlíně v nepřátelské propagandě proti Francouzům. Stal se v těchto letech a až do své smrti v listopadu 1811 skutečným básníkem národního odporu proti cizímu uchvatiteli. Jeho drama *Die Hermannschlacht* je nejvláštím, partyzánním věnovaným básnickým dílem všech dob. Napsal rovněž báseň *An Palafox*, v níž postavil obránce Zaragozy do jedné řady s Leonidem, Armiem a Vilémem Tellem.⁵ Je známou věcí, že reformátoři v pruském generálním štábu, především Gneisenau a Scharnhorst, byli španělským příkladem hluboce zasaženi a ovlivněni, a později se tím budeme ještě zabývat. V myšlenkovém světě těchto důstojníků pruského generálního štábu 1808–1813 tkví také zárodky knihy *Vom Kriege*, jejíž zásluhou jméno Clausewitz získalo téměř mytický zvuk. Formulace o *válce jako pokračování politiky* v sobě již *in nuce* obsahuje teorii partyzána, jejíž logika, jak ještě ukážeme, byla dovedena do konce Leninem a Mao Ce-tungem.

K opravdové lidové gerilové válce, o níž bychom se v souvislosti s naší problematikou partyzána museli zmínit, došlo jen v Tyrolsku, kde působili Andreas Hofer, Speckbacher a kapucínský pater Haspinger. Tyrolané se stali *mocnou pochodní*, jak to vyjádřil Clause-

⁴ *Katechismus der Deutschen*; další spisy jsou uvedeny u W. Hahlwegera, W. Hahlweg, *Preussische Reformzeit und revolutionärer Krieg*, str. 9, pozn. 9 až 13 (k povstáním v Německu 1807–1813). Také plukovník von Scheepeler, jenž se později stal známým jako historikograf španělské války za nezávislosti, spolupracoval ze severu na přípravě rakouských plánů na utlačované povstání proti Francouzům. H. Jureschke, *El Colonel von Scheepeler, Character y Valor informativo de su obra historiografica sobre el Fernando de Fernando VII.*, in: *Revista de Estudios Políticos*, 126 (zvláštní číslo věnované cádizské ústavě z roku 1812), str. 230.

⁵ Rudolf Borchardt zařadil Kleistovu báseň *An Palafox* do své sbírky *Wagner Wortat deutscher Poesie* (1926). Obránce Zaragozy generál Palafox byl ovšem partyzán, ale regulární důstojník z povolání, a hrdinná obrana města vším obyvatelstvem, muži i ženami, nebyla ještě partyzánským bojem, jak zdůrazňuje Hans Schomemus (srv. str. 37, pozn. 19), nýbrž regulárním odbojem proti regulárnímu obležení.

⁴ P. Rassow (*Die Wirkung der Erhebung Spaniens auf die Erhebung gegen Napoleon I.*, in: *Historische Zeitschrift*, 167, 1943, str. 310–335) pojednává o brožuře španělského ministra Ceballa; E. Moritz Arndt a Kle-

witz.⁶ Tato epizoda roku 1809 vcelku rychle skončila. Právě tak málo se rozvinula partyzánská válka proti Francouzům i ve zbytku Německa. Silný národní impuls, který se projevil v jednotlivých povstáních a bojových oddílech, vyústil velmi rychle a beze zbytku do kolejí pravidelné války. Boje na jaře a v létě 1813 se odvíjely na bitevním poli a rozhodnutí padlo v říjnu 1813 v otevřené bitvě u Lipska.

Vídeňský kongres 1814–1815 rehabilitoval v rámci všeobecné restaurace i pojmy evropského válečného práva.⁷ Byla to jedna z nejpodivuhodnějších restaurací ve světových dějinách. Její mimořádný úspěch spočíval v tom, že toto válečné právo regulované kon- tinentální pozemní války ovládalo ještě v první světové válce 1914–1918 evropskou praxi vojenského vedení pozemní války. Ještě dnes se toto právo označuje jako *klasické* válečné právo, a toto pojmenování si také zaslouhuje. Zná totiž jasná rozlišení, především rozlišení mezi válkou a mírem, mezi kombatanty a nekombatanty, a mezi nepřitelem a zločincem. Válka mezi státem a jiným státem

6 C. von Clausewitz, *Politische Schriften und Briefe*, vyd. H. Rothfels, München 1922, str. 217.

7 Čtené restaurace vídeňského kongresu pronikly jako takové do obecného povědomí, např. princip dynastické legitimacy a legitimní království, vysoká šlechta v Německu a církevní stát v Itálii a – prostřednictvím papežství – jezuitský řád. Méně už se ví o velkém díle restaurace v případě *ius publicum Europeanum* a jeho ochranných ustanovení pro pozemní válku mezi evropskými suverénními státy, restaurace, která se dodnes udržela jako „klasická fasáda“ alespoň v učebnicích mezinárodního práva. V mé knize *Der Nomos der Erde im jus publicum Europeanum* není dostatečně podrobně osvětleno přerušení způsobené válkami Francouzské revoluce a napoleonské éry; Hans Wehberg to ve své recenzi (*Friedenswarre*, 50, 1951, str. 305–314) právem podrobil kritice. Dnes nicméně mohu, alespoň pro částečné doplnění, poukázat na studie Romana Schnura o francouzských mezinárodněprávních idejích a praxi od r. 1789 do 1815, z nichž dosud vyšla *stat Land und Meer (Zeitschrift für Politik*, 1961, str. 11 n.). Do díla restaurace spojeného s regulováním evropské války patří také trvalá neutralita Švýcarska i jeho trvalá *situation unique*, srv. C. Schmitt, *Nomus der Erde*, Berlin 1950, str. 222.

je vedena jako válka pravidelných armád států, jako válka mezi suverénními nositeli *ius belli*, kteří se i ve válce respektují jako nepřítelé a nediskriminují se navzájem jako zločinci, takže uzavření míru je možné a zůstává dokonce normálním, samozřejmým ukončením války. Ve vztahu k takové klasické regulovanosti – pokud má skutečnou platnost – mohl být partyzán jen okrajovým jevem, jímž také ještě během celé první světové války (1914–1918) skutečně byl.

Horizont našeho zkoumání

Jestliže přiležitostně hovořím o *moderních* teoriích, jež se zabývají partyzánem, musím pro ujasnění tématu zdůraznit, že žádné *staré* teorie partyzána, protikladné teoriím moderním, ve skutečnosti neexistují. V klasickém válečném právu tvořícím součást dosavadního evropského mezinárodního práva není pro partyzána v moderním smyslu slova žádné místo. Ten je buď – jako v kabinetní válce 18. století – druhem *lehkého*, zvlášť pohyblivého, ale regulárního vojenského oddílu, nebo stojí jako zvlášť opovrženlný zločinec jednoduše mimo právo a je *hors la loi*. Pokud v sobě válka obsahovala ještě něco z představ o souboji vedeném s odkrytými zbraněmi a v rytířském duchu, nemožno tomu ani být jinak.

Po zavedení všeobecné branné povinnosti se ovšem všechny války staly svou ideou válkami lidovými, a brzy pak dochází k situacím, jež jsou pro klasické válečné právo obtížné, a často dokonce neřešitelné, jak je tomu ve více či méně improvizované situaci *levée en masse* nebo v případě dobrovolnických sborů a franktirérů. O tom budeme ještě hovořit. V zásadě zůstává válka v každém případě *regulovaná* a partyzán stojí vně této regulace. Jeho podstatou a existencí se nyní dokonce stává, že stojí vně veškeré regulace. Moderní partyzán neočekává od nepřítelé ani právo, ani milost. Odvrátil se od konvenčního nepřátelství ztrocené a regulované války a vydal se do oblasti jiného, skutečného nepřátelství, jež se terorem a protiterorem stupňuje až po zničení.

Dva druhy války jsou v souvislosti s partyzánským obzvlášť důležitá a v jistém smyslu jsou mu dokonce příbuzné: občanská válka a válka koloniální. V partyzánské přítomné doby je tato souvislost

přímo specifická. Klasické evropské mezinárodní právo vytlačilo tyto dvě nebezpečné formy války a nepřítelství na okraj. Válka podle *jus publicum Europeanum* byla válkou mezinárodní, kterou jedna pravidelná státní armáda vedla proti jiné pravidelné státní armádě. Otevřená občanská válka byla pokládána za ozbrojené povstání, jež bylo policii a oddílly pravidelné armády pomoci stavu obležení potlačeno, pokud nevedlo k uznání povstalců jako strany vedoucí válku. Koloniální válku neztrácela ze zřetelů vojenská věda určitých evropských národů, například Anglie, Francie a Španělska. To vše nicméně nezpochybňovalo jako klasický model regulární války mezi státy.⁸

Zejména zde musí být uvedeno Rusko. Ruská armáda vedla během celého 19. století mnoho válek s asijskými horskými národy a nikdy se tak přitom neomezovala výlučně na regulární válku armád, jak to činila armáda prusko-německá. Ruské dějiny mimoto znají autochtomní partyzánský boj proti napoleonské armádě. Ruští partyzáni pod vojenským velením napadali a rušili v létě 1812 francouzskou armádu při jejím pochodu na Moskvu; na podzim a v zimě téhož roku zabýjeli ruští rolníci mrznoucí a hladovějící Francouze na útek. Všechno netrvalo o mnoho déle než půl roku, stačilo se to však stát historickou událostí velkého dosahu, spíše ovšem díky politickému mytu a různým interpretacím než díky paradigmatickému působení na vědeckou válečnou teorii. Musíme se zde zmínit alespoň o dvou rozdílných, a dokonce protikladných výkladech této ruské partyzánské války roku 1812: o jejím výkladu anarchistickém, jehož základy položili Bakunin a Kropotkin a jenž se stal díky líčením podaným v Tolstého románu *Válka a mír* na celém světě slavným, a o jejím bolševickém využití ve Stalinově tak-
tice a strategii revoluční války.

Tolstoj nebyl žádným anarchistou Bakuninova nebo Kropotkinova typu, ale jeho literární působení bylo o to silnější. Jeho epos

⁸ Srv. stránky uvedené v rejstříku mé knihy *Der Nomos der Erde* (vydané v r. 1950 v Kolně a poté v nakladatelství Duncker & Humblot v Berlíně) pod hesly: Bürgerkrieg, Feind, *justa causa* a *justus hostis*.

Válka a mír v sobě obsahuje více mytotovorné síly než jakákoliv politická doktrína a jakákoliv dokumenty doložená historie. Tolstoj pozvedá ruského partyzána roku 1812 na nositele elementárních sil ruské země, která setřásá jako obtížný hmyz slavného císaře Napoleona i s jeho skvělou armádou. Nevzdělávaný a negramotný mužik je u Tolstého nejen silnější, ale také inteligentnější než všichni strategové a taktici, a především také inteligentnější než sám velký vojevůdce Napoleon, jenž se stává pouhou loutkou v rukou historického dění. Stalin využil tohoto mytu o zemitém národním partyzánsství v druhé světové válce proti Německu a postavil jej velmi konkrétně do služeb své komunistické světové politiky. To představuje podstatně nové stadium partyzánsství, na jehož počátku stojí jméno Mao Ce-tung.

Již přes třicet let se v obrovských oblastech země vedou tvrdé partyzánské boje. Začaly už v roce 1927, před druhou světovou válkou, v Číně a v dalších asijských zemích, jež se později postavily na odpor japonské invazi v letech 1932 až 1945. Během druhé světové války se dějištěm válek tohoto typu staly Rusko, Polsko, Balkán, Francie, Albánie, Řecko a další oblasti. Po druhé světové válce pokračoval partyzánský boj v Indočíně, kde jej proti francouzské koloniální armádě obzvlášť účinně organizovali vietnamský komunistický vůdce Ho Či Min a vítěz od Dien Bien Phu generál Vo Nguyen Giap, a další boje probíhaly v Malajsii, na Filipínách, v Alžírsku, na Kypu pod velením plukovníka Griwase a na Kubě pod Fratelem Castrem a Che Guevarou. V současnosti, v roce 1962, jsou oblastmi partyzánské války, která denně vynalézá nové metody jak přemoci a přelstít nepřítel, indočínské země Laos a Vietnam. Moderní technika dodává jak partyzánovi, tak i regulárnímu vojsku, jež proti němu bojuje, stále silnější zbraně a ničivé prostředky, stále dokonalejší dopravní prostředky a metody komunikace. V děbelném kruhu teroru a protiteroru je boj proti partyzánovi jen převráceným obrazem partyzánské boje samotného a stále znovu se opakuje správnost staré věty, jež bývá většinou citována jako Napoleonův rozkaz generálu Lefevrovi z 12. září 1813: s partyzány musíte bojovat jako partyzán; *il faut opérer en partisan partisan ou à l'instar des partisans*.

Některými speciálními otázkami utváření právních norem mezinárodního práva se budeme zabývat později (str. 28). Základní principy jsou zřejmé; jejich aplikace na konkrétní situace rychlého vývoje je předmětem sporů. Z těchto posledních let pochází působivý dokument vůle k totálnímu odporu, který je nejen dokladem této vůle, ale také podrobně vypracovaným návrhem ke konkrétní realitaci: je to švýcarský text *Kleinriegssanleihtung für jedermann*, který pod názvem *Der totale Widerstand* vydal švýcarský svaz poddůstojníků a jehož autorem je sehník H. von Dach (Biel 1958⁹). Na více než 180 stránkách podává návrdy k pasivnímu i aktivnímu odporu proti cizí invazi, zároveň s přesnými pokyny pro sabotáž, útajení, ukrytí zbraní, pro organizování přepadů, boj proti špičlům atd. Pečlivě jsou využity zkušenosti posledních desetiletí. Tento moderní návod k válce pro každého je na začátku opatřen poznámkou, že „odpor až do krajnosti“ se musí přidržovat Haagské konvence o zákonech a pravidlech pozemní války a čtyř Ženevských konvencí z roku 1949. *To se rozumí samo sebou*. Není ani těžké odhadnout, jak by normální regulérní armáda, pokud by se necítila poražena, reagovala na praktické provádění tohoto návodu k drobné válce (např. str. 43: tichá likvidace hlídek, zabiti sekerou).

Slovo a pojem partyzán

Tento krátký výčet několika známých jmen a událostí, jímž jsme se pokusili o první vymezení horizontu našeho zkoumání, ukazuje nesmírné bohatství probírané látky a problematiky. Proto bude vhodné upřesnit některé znaky a kritéria, aby se výklad nestal abstraktním a bezpřehým. První takový znak jsme uvedli hned na začátku našeho výkladu, když jsme vyšli z toho, že partyzán je neregulérní bojovník. Regulérní charakter se projevuje uniformou vojáka, která je něčím víc než jen služebním oděvem, protože demonstruje určitou vládu nad veřejností, a zároveň s uniformou je otevřeně a demonstrativně vystavována a nošena i zbraň. Nepřátelský voják v uniformě je vlastním palčivým cílem moderního partyzána.

Jako další znak se nám dnes vnučuje intenzivní politická angažovanost, která partyzána charakterizuje oproti ostatním bojovníkům. Na intenzivním politickém charakteru partyzána je nutné trvat už jen proto, že musí být odlišen od obvyčejného lupiče a násilného zločince, jehož motivy směřují k soukromému obohacení. Toto pojmové kritérium *politického* charakteru má (v exaktním převrácení) tutéž strukturu jako u práva v námořním právu, k jehož pojmu patří *nepolitický* charakter jeho nekalé činnosti, která se zaměřuje na privatení loupež a zisk. Pirát má, jak říkájí právníci, *animus furandi*. Partyzán bojuje na politické frontě a právě politický charakter jeho činnosti přivádí znovu k platnosti prvotní smysl slova partyzán. Toto slovo totiž vychází z *Partei* a poukazuje na napojení na určitou nějakým způsobem bojující, válku vedoucí nebo politicky činnou stranu nebo skupinu. Taková spojení s určitou stranou se v revolucích dobách stávají obzvlášť pevnými.

V revoluční válce neznamená příslušnost k revoluční straně nic menšího než totální pohlcení touto stranou. Jiné skupiny a svazky, a zejména dnešní stát, nejsou už s to své členy a příslušníky integrovat tak totálně, jak revoluční strana do sebe pojímá své aktivní bojovníky. V obsáhlé diskusi o takzvaném totálním státě neproniklo dosud dostatečně do vědomí, že skutečnou a v zásadě jedinou totální organizací dnes nepředstavuje *stát* jako takový, nýbrž revoluční *strana* jako taková.⁹ Z čistě organizačního hlediska ve smyslu striktního fungování rozkazu a uposlechnutí je dokonce nutné říci, že mnohá revoluční organizace v tomto ohledu převyšuje nejednu regulérní jednotku a že v mezinárodním válečném právu musí vzniknout jistá konfúze, jestliže se kritériem regulérnosti učiní organizace jako taková, jak se to stalo v Ženevských konvencích z 12. srpna 1949 (srv. níže str. 31–32).

Partyzán se německy řekne *Partisänger*, jednotlivec, který jde s nějakou stranou, a co se tím konkrétně rozumí, to se v různých

⁹ Srv. poznámku 3 ke stati *Weiterentwicklung des totalen Staates in Deutschland* (1933), otištěné v souboru *Verfassungsrechtliche Aufsätze*, Berlin 1958, str. 366.

dobách velice liší jak vzhledem ke straně nebo frontě, s níž člověk jde, tak i vzhledem k tomu, jak s ní jde, jak se k ní konjunkturnálně připojuje, jak s ní bojuje či jak se s ní připadne ocitá ve vězení. Existují strany, které vedou válku, ale také strany v soudním procesu, strany parlamentní demokracie, strany názorové a akční atd. V románských jazycích může být toto slovo použito substantivně i adjektivně: ve francouzštině se dokonce mluví o stoupenci, *partisan*, nějakého názoru; krátce, že zcela obecného, mnohoznačného označení se náhle stává výsoco politické slovo. Násnadě je lingvistická paralela s obecným slovem jako *status*, které může pojednou znamenat *stát*. V dobách rozkladu, například v 17. století v době třicetileté války, se neregulérní voják dostává do blízkosti loupežníků a tuláků; válku vede na vlastní pěst a stává se postavou pikareskního románu, jakou je španělský pícaro u Estebanilla Gonzalese, jenž měl co dělat s bitvou u Nördlingen (1635) a vypráví o ní ve stylu vojáka Švejka, nebo jak to můžeme číst v Grimmselshausenově románu *Simplizius Simplizissimus* anebo vidět na rytinách Jacquese Callota. V 18. století patřil „Parteigänger“ k pandurům, husarům a dalším typům lehkých oddílů, které jako pohyblivé oddíly „bojují odděleně“ a v protikladu k pomalejší velké válce řadového vojska vedou takzvanou drobnou válku. Rozdíl mezi regulérním a neregulérním je v tomto případě myšlen čistě z hlediska vojenské techniky a v žádném případě jako souznačný s rozdílem legální-ilegální v právním smyslu mezinárodního práva a ústavního práva. U dnešního partyzána se většinou obě protikladné dvojice regulérní-neregulérní a legální-ilegální střídají a kříží.

Pohyblivost, rychlost a překvapivé střídání útoku a útupu, jedním slovem vystupňovaná mobilita, jsou znaky partyzána i dnes, a tento znak je dokonce ještě vystupňován technizací a motorizací. Oba protiklady jsou však revoluční válkou rozmělněny a vznikají početné poloregulérní a pararegulérní skupiny a formace. Partyzán bojující se zbraní v ruce zůstává vždy odkázán na spolupráci s nějakou regulérní organizací. Velmi důrazně to tvrdí právě spolubojovník Fidela Castra na Kubě, Ernesto Che Guevara.¹⁰ Proto již touto spoluprací regulérních a neregulérních složek vznikají čestné mezinátně i v případech, kdy nijak revoluční vláda vyzve k obraně ná-

rodní půdy proti cizímu uchvatiteli. Národní válka a drobná válka tu přecházejí jedna v druhou. V ustanoveních, která se týkají takových výzev, se už od 16. století vyskytuje označení *partisan*.¹¹ Poznáme ještě dva důležité příklady formální reglementace národní války a domobrany, které se snažily gerilovou válku regulovat. Na druhé straně vydává i cizí dobyvatel pokyny pro boj proti nepřátelským partyzánům. Všechna taková normativní ustanovení narážejí na obtížný problém mezinárodněprávní, tj. pro obě strany platné regulace neregulérního se zřetelem k uznání partyzána jako kombatanata a k zacházení s ním jako s válečným zajatcem, a na druhé straně se zřetelem k respektování práv vojenské okupační moci. Naznačili jsme už, že tu dochází k četným právním sporům, a ještě se vrátíme ke sporu o franktiréry německo-francouzské války 1870–1871, poté co se nejprve podíváme na mezinárodněprávní situaci (niže str. 28).

Tendence ke změně nebo i rušení tradičních pojmů – klasických pojmů, jak se dnes rádo říká – je obecně rozšířená a vzhledem k rychlé proměně světa až příliš dobře pochopitelná.¹² Je jí posížen i „klasický“ pojem partyzána, smíme-li jej tak označit. V knize Rolfa Schroerse *Der Partisan*, vydané v roce 1961 a pro naše téma velmi důležité, se vlastním typem partyzána stává bojovník ilegálního od-

10 E. Che Guevara, *On Guerilla Warfare*, úvod Harries-Clichy Peterson, New York 1961, str. 9: „It is obvious that guerilla warfare is a preliminary step, unable to win a war all by itself.“ (Je zřejmé, že gerilová válka je prvním krokem, který sám o sobě ještě neumožňuje vítězství ve válce.) Čtují podle tohoto vydání, protože jak se španělským originálem, tak i s ostatními překlady jsem se seznámil teprve později.

11 Manuel Fraga Iribarne poukazuje ve své stati *Guerra y Política en el siglo XX* na to, že francouzská ustanovení o odporu proti nepřátelské invazi existují již od roku 1595 (ve sbírce: *Las Relaciones Internacionales de la Era de la guerra fría*, Madrid 1962, str. 29, pozn. 62); používají slova *partisan* a *parti de guerre*; srv. pozn. 27.

12 Srv. moji přednášku v Madridu *El orden del mundo despues de la segunda guerra mundial*, in: *Revista de Estudios Politicos*, 1962, 122, str. 12, a *Verfassungswrechtliche Aufsätze*, heslo „Klassisch“ ve věcném rejstříku, str. 512.

portu a podzemní aktivista.¹³ Je to proměna pojmu, jejíž orientace vychází hlavně z určitých vnitroněmeckých situací Hitlerovy éry a jako taková si zaslouhuje pozornost. Neregulérnost je nahrazena ilegality, vojenský boj odporem. To znamená, zdá se mi, dalekosáhlou změnu v pojetí partyzána národních válek za nezávislost a přehlížení faktu, že ani zrevolucionizování války nedalo zaniknout vojenské souvislosti mezi regulérní armádou a neregulérním bojovníkem.

V některých případech vede tato změna pojetí až k obecně přeměně v symbol a k rozpadu pojmu. Jako partyzán může pak být na konec označen každý individualista nebo nonkonformista bez ohledu na to, zda vůbec ještě zamýšlí vzít do ruky zbraň.¹⁴ Jako metafora to nemusí být nepřipustné; sám jsem jí použil k charakteristice určitých postav a situací spjatých s dějiny duchovního vývoje.¹⁵ Vždyť „být člověkem“ znamená v přeneseném smyslu „být

¹³ R. Schroers, *Der Partisan: ein Beitrag zur politischen Anthropologie*, Köln 1961. K této knize, pro naše téma obzvlášť důležité, se během našeho výkladu ještě několikrát vrátíme; srv. pozn. 16, 47. Schroers právě odlišuje partyzána od revolučního agenta, od funkcionáře, špiona a sabotéra. Na druhé straně její obecně ztotožňuje s bojovníkem hnutí odporu. Já oproti tomu setrávám u kritérií uvedených v tomto textu a doufám, že jsem tak zaujal jasnější pozici, která umožní plodnou diskusi.

¹⁴ H. Joachim Sell, *Partisan* (Düsseldorf 1962), román s výšečnými, psychologicky a sociologicky zajímavými popisy šlechtických a měšťanských postav Spolkové republiky Německo v situaci roku 1950.

¹⁵ Označil jsem např. Bruno Bauera a Maxe Stirnera jako *partyzány světového ducha*, a to ve stati o Lorenzovi von Stein v roce 1940 (bibliografie P. Tommissea, in: *Festschrift für Carl Schmidt zum 70. Geburtstag*, vyd. H. Barion - E. Forsthoft, Berlin 1959 (= Tommissen), č. 202 a 303) a v přednášce o Donoso Cortésovi z roku 1944 (Tommissen, č. 49 a 283, 287). Ve stati k 250. výročí úmrtí J. J. Rousseaua, publikované v *Zürcher Woche*, č. 26 z 29. června 1962, jsem s odkazem na R. Schroerse a H. J. Sella použil postavy partyzána, abych ujasnil sporný obraz J. J. Rousseaua. Mezi tím jsem se seznámil se statí Henri Guillemina, J. J. Rousseau, *trouble-fête*, která tuto interpretaci, zdá se, potvrzuje. Guillemin vydal s významnou předmluvou Rousseauovy *Lettres écrites de la Montagne* (Neuchâtel 1962).

bojovníkem“ a důsledný individualista bojuje na vlastní pěst, a když je odvázný, také na vlastní nebezpečí. Stává se pak svým vlastním partyzánem [Parteigänger]. Takové rozplývání pojmů je pozoruhodným znakem doby, který si zaslouhuje zvláštního prozkoumání.¹⁶ Pro teorii partyzána, jak je zde míněna, je však nutné podzřít na zřeteli některá kritéria, aby se téma nerozplynulo v abstraktní obecnosti. Takovými kritérii jsou: neregulérnost, vystupňování, vystupňovaná mobilita aktivního boje a vystupňovaná intenzita politické angažovanosti.

¹⁶ Zatímco Schroers (pozn. 13) spatřuje v partyzánovi poslední odpor proti nihilismu světa zcela proniknutého technikou, posledního obránce ducha a půdy a nakonec posledního člověka vůbec, u Geitharda Nebela (*Unter Partisanen und Kreuzfahrern*, Stuttgart 1950) se partyzán jeví právě naopak jako postava moderního nihilismu, který zachvacuje – jako osud našeho století – všechna povolání a stavy, kněze, rolníka, učence, a také vojáka. Nebelova kniha je válečným deníkem německého vojáka, psaným v letech 1944–1945 v Itálii a v Německu, a stálo by za to srovnat Nebelovo líčení partyzánství v tehdejší Itálii s výkladem Schroersovým (*Der Partisan: ein Beitrag zur politischen Anthropologie*, str. 243). Nebelovo líčení zachycuje výtečně zejména chvíli, kdy se velká pravidelná armáda rozkládá a je buď jako pouhá sběh pobíjena mlsním obyvatelem, nebo sama zabíjí a drancuje, přičemž obě strany mohou být označeny za partyzány. Když ale Nebel překračuje rámec svých dobře podaných líčení a začíná omy chudáky a ničemy mezi „nihilisty“, je to jen dobové metafyzické kotevní, které dnes patří k věci, nejnak než k pícarovi 17. století patřilo trochu scholastické teologie. E. Jünger, *Der Waldgang* (Frankfurt a. M. 1951) řecky: *Chíze lesem*, Praha 1994) konstruuje svého rebela [*Der Waldgänger*], jejíž také několikrát nazývá partyzánem, jako „postavu“ ve smyslu své postavy „dělníka“ [*Der Arbeiter*, Hamburg 1932]. Jedině, obklíčený aparát, nevzdává zdánlivě bezraděnou partii, nýbrž chce v ní svou nejmenší silou pokračovat a „rozhoduje se pro chůzi lesem“. „Pokud jde o místo, les je všude“ (str. 11/21). „Jsem“ ve smyslu Ernsta Jüngera je např. Geismann. Olivová hora, kterou známe z dějin utrpění našeho Spasitele (str. 73/34), ale také Sókratovo daimonion (str. 82/38). V souladu s tím je „učitel práva i učitel státního práva“ upřána schopnost „poskytnout rebelovi nezbytnou výzbroj. Básníci a filosofové vidí už lépe omen plán, který je třeba obhájit“ (str. 126/56). Oprávněné zdroje síly zná jen theolog. Theologem se stává „každý vědoucí...“ (str. 95/43).

Chtěl bych se zastavit ještě u dalšího, čtvrtého znaku pravého partyzána, který Jover Zamora označil jako *telurický* charakter. Pro situaci partyzána, přes veškerou taktickou pohyblivost v zásadě defenzivní, je to znak důležitý, neboť partyzán mění svoji povahu, když se identifikuje s absolutní agresivitou globálně revoluční nebo technicistní ideologie. Dvě pojednání o tomto tématu, která jsou pro nás obzvlášť zajímavá – kniha Rolfa Schroeise (pozn. 13) a disertační práce Jürga H. Schmida o mezinárodněprávním postavení partyzána (str. 36–37) –, se s tímto kritériem v zásadě shodují. Jeho založení na telurickém charakteru se mi zdá nutné proto, aby se defenzíva, tj. ohraničení nepřátelství, stala evidentní co do prostoru a aby byla ochráněna před absolutním nárokem abstraktní spravědnosti.

U partyzánů, kteří bojovali v letech 1811–1813 ve Španělsku, Tyrolsku a Rusku, je to zcela jasné. Ale i partyzánské boje vedené v druhé světové válce a v letech po ní následujících v Indonésii a v dalších zemích, dostatečně charakterizované jmény Mao Ce-tung, Ho Či Mina a Fidela Castira, jasně ukazují, že spojení s půkrájiny – s horami, lesy, džunglí nebo pouší – zůstává v nezmenšené míře aktuální. Partyzán je a zůstává odlišný nejen od piráta, ale i od korzára, právě tak jako zůstávají odlišné země a moře jako rozdílné elementární prostory lidské práce i válečného střetávání mezi národy. Země a moře vyvinuly nejen rozdílné prostředky vedení války a válečná dějiště rozdílného typu, ale i rozdílné pojmy války, nepřítel a kořisti.¹⁷ Partyzán bude představovat specificky

pozemní typ aktivního bojovníka alespoň tak dlouho, jak budou na naší planetě možné antikoloniální války.¹⁸ Telurický charakter partyzána bude v dalším textu ještě ořízmen srovnáním s typickými figurami námořního práva (str. 34 n.) a pojednáním o prostorovém aspektu (str. 68).

Ale i autochtonní partyzán agrárního původu je stháván do silového pole nezadržitelného techniko-industriálního pokroku. Jeho mobilita je motorizací vystupňována do té míry, že mu hrozí nebezpečí, že bude zcela zbaven pevného místa. V situacích studené války se stává technikem neviditelného boje, sabotérem a špiónem. Již v druhé světové válce existovaly sabotážní skupiny s partyzánským výcvikem. Takový motorizovaný partyzán ztrácí svůj telurický charakter a je jen přepravitelným a vyměnitelným nástrojem mocné a světovou politikou se zabývajících centrály, která jej nasazuje v otevřené nebo neviditelné válce a podle stavu věci jej opět vyřazuje. I tato možnost patří k jeho dnešní existenci a v teorii partyzána nesmí být poušena ze zřetele.

Témto čtýrmi kritérii – neregulérnost, vystupňovaná mobilita, intenzita politické angažovanosti, telurický charakter – a poukazem na možné dopady další technizace, industrializace a deagrarizace jsme v pojmové rovině vymezili horizont našeho zkoumání. Rozproštrá se od guerillera napoleonské doby až po dobře vyzbrojeného partyzána přítomnosti, od *Empesinada* přes Mao Ce-tunga a Ho Či Mina k Fidelu Castroví. Je to rozsáhlá oblast, v níž historiografie a válečná věda zpracovávají obrovský, každodenně narůstající materi-

¹⁷ C. Schmitt, *Land und Meer* (Stuttgart 1942, 1954²); *Der Nomos der Erde* (Berlin 1950, str. 143, 286); *Die geschichtliche Struktur des heutigen Weltgegensatzes von Ost und West* (Berlin 1955, Tommissen, č. 239 a 294). V této poslední uvedené práci, která vyšla současně v *Revista de Estudios Políticos*, č. 81, Madrid 1955, jsem ohlásil určitý nárok: chtějí bych dovést k plnému hermeneutického rozvinutí §§ 247 a 148 Hegelovy filosofie práva jako zárodečnou duchovnědnou buntku pro poznání dnešního techniko-industriálního světa, poté co marxistická interpretace rozvinula předcházející §§ 243–246 pro buržoazní společnost.

¹⁸ Margret Boveriová se ve své recenzi (v časopise *Merkur*, č. 168, čímor 1952) na knihu Rolfa Schroeise (viz výše pozn. 13 a 16) pochvalně vyjadřuje o knize Czeslava Milosze *West- und Oestliches Gelände* (Köln 1961). Autor podává živý a sympatický obraz svého života v Litvě, v Polsku, v západní Evropě, zvláště v Paříži, a vypráví o své podzemní existenci ve Varsavě během německé okupace. Výslovně říká, že partyzánem nebyl a ani jím být nechtěl (str. 278). Jeho láska k litevské domovině a k jejím lesům nás může nicméně utvrdit v tom, že je třeba trvat na telurickém charakteru pravého partyzána.

41. Ten využijeme, pokud je nám přístupný, a pokusíme se z něj vytěžit některé poznatky pro teorii partyzána.

Pohled na mezinárodněprávní situaci

Partyzán bojuje neregulérně. Některé kategorie neregulérních bojovníků jsou však postaveny na roveň regulérním ozbrojeným silám a těší se právním a výsadám regulérních kombatantů. To znamená, že jejich bojové aktivity nejsou protiprávní, a pokud upadnou do moci nepřátel, mají nárok na zvláštní zacházení stejně jako váleční zajatci a ranění. Tato právní situace byla shrnuta v haagském Řádu pozemní války z 18. října 1907, který je dnes uznáván jako obecně platný. Po druhé světové válce pokračoval tento vývoj čtyřmi Ženevskými konvencemi z 12. srpna 1949; dvě z nich regulují osud raněných a nemocných v pozemní válce a v námořní válce, třetí upravuje zacházení s válečnými zajatci a čtvrtá ochranu civilních osob v dobách války. Tyto konvence ratifikovaly četné státy západního světa i východního bloku; jejich formulacím je přízpušná i nová americká vojenská příručka o právu v pozemní válce z 18. července 1956.

Haagský Řád pozemní války z 18. října 1907 postavil milice, dobrovolnické sbory a bojovníky spontánních hnutí lidového odporu za jistých podmínek na roveň regulérním bojovým silám. Až se budeme později zabývat nepřiznivým poměrem Pruska k partyzánství, zmíníme se o některých obtížích a nejasnostech tohoto regulačního ustanovení. Pro vývoj, který vedl k Ženevským konvencím z roku 1949, je příznačné, že uznává stále rozsáhlejší případy uvolňování dosud čistě státního evropského mezinárodního práva. Za kombatanty jsou nyní pokládány stále širší kategorie účastníků války. I civilní osoby na území vojensky obsazeném nepřitelem – tedy ve vlastním bojovém prostoru partyzánů, kteří bojují v týlu nepřátelských armád – požívají nyní větší právní ochrany, než jaká jim přišla podle Řádu pozemní války z roku 1907. Mnoho bojovníků, kteří byli dosud pokládáni za partyzány, je nyní postaveno na roveň regulérním bojovníkům a sdílí jejich práva a výsady. Nemo-

hou už být v pravém smyslu označovány jako partyzáni. Ale pojmy jsou ještě nejasné a rozkolísané.

Formulace Ženevských konvencí mají na zřeteli evropské zkušenosti, ale nikoli partyzánské války Mao Ce-tunga a pozdější vývoj moderní partyzánské války. V prvních letech po roce 1945 neprošlo ještě do vědomí to, co znalec, jakým byl Hermann Foertsch, rozpoznal a formuloval takto: válečné akce po roce 1945 získaly partyzánský charakter, protože ti, kdo měli atomové bomby, se jich báli z humanitárních zřetelů použít, a ti, kdo je nevladnili, mohli na těchto ohledech stavět – takový byl neočekávaný efekt atomové bomby i humanitárních úvah. Pojmy ženevských normativních ustanovení, důležité pro problém partyzána, jsou abstrahovány z určitých situací. Jsou (jak se uvádí ve směřodaném Komentáři Mezinárodního výboru Červeného kříže publikovaném pod vedením Jeana S. Picteta, sv. III, 1958, str. 65) přesným odkazem, *référéncé précises*, na hnutí odporu za druhé světové války (1939–1945).

Na fundamentální změnu haagského Řádu pozemní války z roku 1907 se přitom nepomýšlelo. Zásadně se dokonce trvalo na čtyřech klasičeských podmínkách pro postavení partyzánů na roveň regulérním oddílům (odpovědné nadřízené osoby, pevné viditelné označení, otevřeně nošené zbraně, dodržování pravidel a obvyčejů válečného práva). Konvence o ochraně civilního obyvatelstva má ovšem platit nejen pro války mezi státy, nýbrž i pro veškeré internacionální ozbrojené konflikty, tedy rovněž pro občanské války, pro povstání atd. Má se tak ale jen vytvořit právní základ pro humanitární intervence Mezinárodního výboru Červeného kříže (a jiných nestranických organizací). *Inter arma caritas*. V článku 3, odst. 4 této Konvence se výslovně zdůrazňuje, že právní postavení, *le statut juridique*, stran v konfliktu tím není nijak dotčeno (J. S. Pictet, cit. d., III, 1955, str. 39–40). Ve válce mezi státy si okupační moc na vojensky obsazeném území podržuje stejně jako dříve právo uložit místní policii tohoto území, aby udržovala pořádek a potlačovala neregulérní bojové aktivity, a tudíž také stíhala partyzány „bez ohledu na to, jakými idejemi mohou být inspirováni“ (J. S. Pictet, cit. d., III, 1956, str. 330).

Podle toho se tedy odlišeni partyzánů – ve smyslu neregulérních, regulérnímu vojsku na roveň nepostavených bojovníků – v zásadě udržuje ještě i dnes. Partyzán v tomto smyslu nemá práva a výsady kombaranta; podle obecného práva je to zločinec a může být zneškodněn sumárními tresty a represivními opatřeními. To bylo principiálně uznáno i v procesech s válečnými zločinci po druhé světové válce, jmenovitě v norimberských rozsudcích nad německými generály (Jodl, Leeb, List), přičemž se samo sebou rozumí, že veškeré krutosti přesahující nutný boj proti partyzánům, opatření založená na teroru, kolektivní tresty, či dokonce podíl na genocidě zůstávají válečnými zločiny.

Ženevské konvence rozšiřují okruh osob postavených na roveň regulérním bojovníkům především tím, že stavějí členy „organizovaného hnutí odporu“ na roveň milicím a dobrovolnickým sborům a udělují jim tak práva a výsady regulérních kombatantů. Podmínkou se přitom výslovně nestává ani vojenská organizace (čl. 13 Konvence o raněných, čl. 4 Konvence o válečných zajatcích). Konvence o ochraně civilního obyvatelstva klade „internacionální konflikt“, které se řeší ozbrojenou silou, na roveň mezistátním válkám klasického evropského práva a dotýká se tím samé podstaty právního institutu *occupatio bellica*, typického pro dosavadní válečné právo. K takovému formám rozšiřování a uvolňování, jež zde mohou být naznačeny jen na příkladech, přistupují velké modifikace a změny, jež automaticky vyplývají z vývoje moderní bojové techniky a ve vztahu k partyzánskému boji mají ještě pronikavější důsledky. Co znamená např. předpis, že zbraně musí být „moženy otevřené“, pro bojovníka odporu, jež výše citovaný „návod pro drobnou válku“, vydaný švýcarským svazem poddůstojníků, nabádá (str. 33): „Pohybuj se jen v noci a ve dne odpočívej v lesích!“ Anebo co znamená požadavek na dálku viditelného označení v nočním boji nebo v boji dalekonosných zbraní moderní válečné techniky? Mnoho takových otázek se vnučuje, jakmile je zkoumání vedeno pod zorným úhlem problémů partyzána a neponechávají se stranou níže (str. 68, 75) uvedené aspekty spojené se zmínou prostoru a s technicko-industriálním vývojem.

Ochrana civilního obyvatelstva na vojensky obsazeném území je ochranou v různých směrech. Okupáční moc má zájem na tom, aby na území, jež vojensky obsadila, vládl klid a pořádek. Trvá se na tom, že obyvatelstvo na vojensky obsazeném území není sice povinně věrnost, že je však vázáno poslušností vůči nářazením okupáční moci, která jsou podle válečného práva přípustná. Dokonce i úředníci – ba i policie – mají dále korektivně pracovat a okupáční moc s nimi také podle toho nakládá. Celak představuje pracovní vybalancovaný a obtížný kompromis mezi zájmy okupáční moci a zájmy jejího válečného protivníka. Partyzán tento druh řádu na obsazeném území nebezpečně narušuje. Nejen proto, že jeho vlastním bojovým prostorem je území v týlu nepřátelské fronty, kde narušuje dopravu a přísun, nýbrž i tehdy, když je obyvatelstvem tohoto území více či méně podporován a ukryván. „Obyvatelstvo je tvůj největší přítel“, praví se v onom již citovaném „návodu pro drobnou válku pro každého“ (str. 28). Ochrana takového obyvatelstva je pak potenciálně také ochranou partyzána. Tím se vysvětluje, že v historii vývoje válečného práva docházelo při poradách, jež se týkaly haagského Řádu pozemní války a jeho dalšího vývoje, stále znovu k typickému seskupení: velké vojenské mocnosti, to znamená potencionální mocnosti okupáční, požadovaly přísné zajištění pořádku na vojensky obsazeném území, zatímco menší státy, které se obávají, že mohou být samy vojensky obsazeny – Belgie, Švýcarsko, Lucembursko –, se snažily prosadit co nejširší ochranu bojovníků hnutí odporu a civilního obyvatelstva. Také v tomto ohledu vedl vývoj po druhé světové válce k novým poznatkům a aspektů destrukce sociální struktury, o němž se zmíním níže (str. 71), klade do popředí otázku, zda nemohou existovat také případy, kdy obyvatelstvo potřebuje být chráněno před partyzánem.

Ženevskými konvencemi z roku 1949 došlo v klasickém, haagským Řádem pozemní války přesně regulovaném právním institutu *occupatio bellica* ke změněm, jejichž důsledky zůstávají v mnoha ohledech nedohledné. Bojovníci hnutí odporu, s nimiž by se dříve nakládalo jako s partyzány, jsou postaveni na roveň regulérním bojovníkům, pokud jen jsou *organizováni*. Zájmy obyvatelstva na obsazeném území jsou oproti zájmům okupáční moci zdůrazněny s ta-

kovou silou, že se stalo možným – alespoň v teorii – pokládat jakýkoli odpor proti okupační moci, tedy i odpor partyzána, pokud jen pramení z motivů hodných úcty, za odpor *nikoli ilegální*. Okupační moc si má na druhé straně podržet právo k represivním opatřením. Partyzán by v této situaci nebyl v pravém smyslu legální, ale ani v pravém smyslu ilegální, jednal by na vlastní nebezpečí, a v tomto smyslu *riskantně*.

Jestliže jsou taková slova jako *riziko* a *riskantní* používána v obecném, a nikoli pregnantním smyslu, je nutné konstatovat, že na území, jež je obsazeno nepřitelem a plně partyzánů, nežije v žádném případě *riskantně* jen partyzán. V obecném smyslu nejistoty a nebezpečí je velkému riziku vystaveno veškeré obyvatelstvo tohoto území. Úředníky, kteří chtějí podle haagského Řádu pozemní války korektně dál pracovat, ohrožuje dodatečné riziko spjaté s jejich úkony a opomenutími, a zejména policejní úředník se ocitá v průsečíku vzájemně protichůdných a nebezpečných požadavků: nepřátelská moc od něho vyžaduje poslušnost při udržování bezpečnosti a pořádku, který je přece právě partyzánem narušován; jeho vlastní národní stát od něj vyžaduje věrnost a po válce její bude volat k od-povědnosti; obyvatelstvo, k němuž patří, od něho očekává loajálnímu a solidaritu, která může vzhledem k činnosti policejního úředníka vést ke zcela protichůdným praktickým důsledkům, pokud se takový policejní úředník nerozhodne, že se sám stane partyzánem; a na-konec její partyzán i ten, kdo proti němu bojuje, rychle vtáhne do dábelského kruhu svých represálií a anti-represálií. Obecně řečeno tedy *riskantní* jednání (nebo opomenutí) není žádným specifickým znakem partyzána.

Slovo *riskantní* nabývá pregnantějšího smyslu tím, že ten, kdo jedná *riskantně*, tak jedná na vlastní nebezpečí a vědomě bere v úvahu vážné důsledky své činnosti nebo svého opomenutí, takže si nemůže stěžovat na bezpřítelství, jestliže její tyto vážné důsledky skutečně postihnou. Na druhé straně má možnost – pokud nejde o protiprávní činy – kompenzovat riziko tím, že uzavře pojistnou smlouvu. Právní domov pojmu *riziko*, jeho *topos* ve vztahu k právní vědě, představuje stále pojistné právo. Člověk žije obklopen nejirůznějšími druhy nebezpečí nebo nejistoty a označit nějaké nebezpečí nebo

nejistotu v duchu právního vědomí jako *riziko* znamená učinit tyto hrozby i toho, koho se týkají, *schopnými pojištění*. U partyzána by to pravděpodobně ztroskotalo na neregulovanosti a ilegálnosti jeho jednání, i když by se koneckonců projevila ochota ochránit jej v rámci pojistné techniky před příliš velkým rizikem tím, že by byl zařazen do třídy nejvyššího nebezpečí.

Situace spjatá s válkou a s aktivními projevy nepřátelství nutí k zamýšlení nad pojmem *rizika*. Toto slovo bylo uvedeno do mezinárodněprávní teorie války knihou Josefa L. Kunze *Kriegsrecht und Neutralitätsrecht* (Wien 1935, str. 146, 274). Nevztahuje se tam však na pozemní válku, a už vůbec ne na partyzána. Ani tam také nepatří. Jestliže odhlédneme od pojistného práva jako právního domova pojmu *rizika* a necháme stranou nepřesné používání tohoto slova – např. srovnání s uprchlým zajatcem, jenž „riskuje“, že bude zastřelen –, pak se ukazuje, že specifické a z hlediska válečného práva plodné použití pojmu „*riskantní*“ má u J. Kunze na zřeteli jen námořní válečné právo a figury a situace, jež jsou pro ně typické. Námořní válka je v široké míře válkou obchodní; ve vztahu k pozemní válce má svůj vlastní prostor a vlastní pojmy nepřítel a kořisti. I zlepšení osudu raněných vedlo v ženevské úpravě ze srpna 1949 ke dvěma odděleným konvencím pro zemi a pro moře.

Riskantně v takovém specifickém smyslu jednájí dva účastníci námořní války: neutrální narušitel blokády a neutrální přepravce kontrabandu. Ve vztahu k nim je slovo *riskantní* přesné a pregnantní. Oba typy těchto účastníků války se pouštějí do „velice výnosného, ale *riskantního* obchodního dobrodružství“ (J. Kunz, *Kriegsrecht und Neutralitätsrecht*, str. 277): v případě, že budou dopadeni, riskují lodí i náklad. Nemají přitom ani nepřítel, i když se s nimi ve smyslu námořního válečného práva jako s nepřitelem nakládá. Jejich sociálním ideálem je dobrý obchod. Jejich polem je volné moře. Nemyslí na to, aby ubránili domov a vlast proti cizímu veřtelci, jak to patří k předobrazu autochtomního partyzána. Aby kompenzovali svoje riziko, uzavírají také pojistné smlouvy, přičemž tarifují je s přihlídnutím k nebezpečí úměrně vysoké a přízpůsobují se proměnlivým rizikovým faktorům, např. potopení ponorkami: vše je *velice riskantní*, ale vysoko pojištěné.

Slovo tak případně jako *riskaní* by nemělo být vyjímáno z pojmového pole námořního válečného práva a rozměňováno ve všeobecnější pojem. V našem případě, kdy trváme na telurickém charakteru partyzána, je to obzvlášť důležité. Jestliže jsem dříve jedinou označil korsáry a piráty rané kapitálistické éry jako „partyzány moře“ (*Der Nomos der Erde*, str. 145), rád bych to dnes jako terminologickou nepřesnost zkorigoval. Partyzán má nepřítel a „riskuje“ něco docela jiného než ten, kdo provádí blokádu a přepravuje kontraband. Riskuje nejen svůj život jako každý regulární kombatant. Je si vědom, a vystavuje se tomu, že její nepřítel staví mimo právo, zákon a čest.

To ovšem dělá i revoluční bojovník, jenž prohlašuje, že nepřítel je zločinec a že všechny jeho pojmy práva, zákona a cíl jsou jen ideologickým podvodem. Přes veškeré sloučené a smíšené podoby obou typů partyzána charakteristické pro druhou světovou válku a pro poválečnou dobu – partyzána jako defenzivně autochtonního obránce domova a jako globálně agresivního revolučního aktivisty – zůstává protiklad mezi oběma typy zachován. Spochybňám, jak ještě uvidíme, na fundamentálně rozdílných pojmech války a nepřítelství, které se realizují v rozdílných typech partyzánů. Tam, kde je válka na obou stranách vedena jako nediskriminující válka státu proti státu, je partyzán jen okrajovou postavou, která nerozbihí rámec války a nemění celkovou strukturu politického procesu. Jestliže se však bojuje tak, že válečný nepřítel je celkově kriminalizován, jestliže je válka např. vedena jako občanská válka třetího nepřítel proti třetímu nepříteli, jestliže je jejím hlavním cílem odstranit vládu nepřátelského státu, pak se explozivní revoluční účinek kriminalizace nepřítel ukazuje tak, že partyzán se stává opravdovým válečným hrdinou. Provádí rozsudek smrti vynesený nad zločincem a sám říká, že se i s ním bude nakládat jako se zločincem nebo škůdcem. Taková je logika války pro *justa causa*, aniž je uznán *justus hostis*. Díky ní se revoluční partyzán stává skutečnou ústřední postavou války.

Problém partyzána se ale stává nejlepším zkušeným kamenem. Ať se různé druhy partyzánské války v dnešní praxi vedení války jakkoli navzájem mísí a prolínají, ve svých základních předpokla-

dech zůstávají tak rozdílné, že se na nich ověřuje kritérium seskupení přítel–nepřítel. Připomněli jsme před chvílí ono typické seskupení, jež vystoupilo na povrch při přípravě haagského Řádu pozemní války: velké vojenské moci proti malým neutrálním zemím. Při konzultacích k Ženevským konvencím z roku 1949 se s velkou námahou dosáhlo kompromisní formulace tím, že organizované hnutí odporu bylo postaveno na roven dobrovolnickým sborům. I zde se opakovalo ono typické seskupení, když se jednalo o to, pojmut zkušenosti druhé světové války do mezinárodněprávních norem. I tentokrát stály velké vojenské moci, potenciální okupanti, proti malým a okupace se obávajícím zemím; tentokrát však došlo ke stejné nápadné jako symptomatické změně: největší pozemní mocnost na světě, zdaleka nejsilnější potenciální okupant, Sovětský svaz, teď stál na straně malých států.

Bohatý materiál obsahující a dobře dokumentovaná práce Jürga H. Schmidta, *Die völkerrechtliche Stellung der Partisanen im Kriege* (*Zürcher Studien zum Internationalen Recht*, č. 23, Zürich 1956), chce postavit „gerilovou válku vedenou civilisty“ – při níž se konkrétně myslí na Stalínovy partyzány (str. 97, 157) – „pod záštitu práva“. Právě v tom spatřuje Schmidt „krymesci problém partyzána“ a tvrdí právní výkon Ženevských konvencí. Schmid by rád odstraní „jisté pochyby týkající se práva na obsazení“, jež dosud přetrvávají z dosavadního pojetí okupační moci, zejména „... jež dosud přetrvávají z dosavadního pojetí okupační moci, zejména tam, jak říká, „velmi opěvovanou povinnost poslušnosti“. K tomuto účelu používá teorii o legálním, ale riskantním válečném jednání, z něhož přesunutím důrazu činí riskantní, ale nikoli ilegální válečné jednání. Snižuje tak riziko partyzána, jemuž přisuzuje na úkor okupační moci co nejvíce práva a výsad. Nevidím ale, jak chce uniknout logice teroru a protiteroru; ledáž partyzána válečného nepřítel jednoduše kriminalizuje. Celé představení vysoce zajímavé zkřížení dvou rozdílných druhů moderní války, totiž kombatanů a civilistů, s dvěma rozdílnými druhy moderní války, totiž terorkou a studenou válkou mezi obyvatelstvem a okupační mocí, na níž Schmidtův partyzán (v Maoových stopách) podílí *à deux mains*. Podivuhavou věcí – a skutečným rozbitím pojmové osy – je jen to, že toto odlišné spojení Stalínova partyzána na útraty klasického mezinárodního práva současně spojováno s návratem k čistě státní válce podle Rousseauovy a Portalisovy doktríny, o níž Schmid tvrdí, že „ve svých dětských stěvíc-

cích“ jen zakazovala civilistovi dopoušet se aktů nepřátelství (str. 157). Takto se partyzán stává pojistitelným.

Čtyři Ženevské konvence z 12. srpna 1949 jsou dílem humanárního smýšlení a humanitárního vývoje, jenž si zasluhuje obdivu. Když přiznávají i nepříteli nejen lidskost, ale dokonce i spravedlnost ve smyslu jeho uznání, setrvávají na základě klasického mezinárodního práva a jeho tradice, bez nichž by takové dílo humanitivy bylo málo pravděpodobné. Jejich základem zůstává státní charakter vedení války a na něm založené regulování války s jeho jasnými rozdíly mezi válkou a mírem, vojákem a civilistou, nepřitelem a zločincem, válkou mezi státy a válkou občanskou. Když však Ženevské konvence tyto zásadní rozdíly uvolňují, a dokonce zpochybňují, otevírají dveře takovému druhu války, který ony jasně rozdělily vědomě ničí. Mnohé obezřele stylizované, kompromisní normativní úpravy se pak jeví jen jako křehký můstek nad propastí, která v sobě skrývá proměnu pojmů války, nepřitele a partyzána vedoucí k závažným důsledkům.

Vývoj teorie

Chybný vztah Pruska k partyzánství

V Prusku, vůdčí vojenské moci Německa, bylo povstání proti Napoleonovi na jaře 1813 prodchnuto silným národním cítěním. Tato velká chvíle rychle pomítnuta, ale v dějinách partyzánství zůstává natolik podstatná, že o ní musíme později pojednat zvlášť.

Nejprve si musíme povšimnout nepopíratelného historického faktu, že pruská armáda a Pruskem vedená armáda německá poskytuje od roku 1813 až po druhou světovou válku klasický příklad vojenské organizace, která radikálně vytřásla myšlenku partyzánství. Třicet let německého koloniálního pansství v Africe (1885–1915) nemělo z vojenského hlediska dostatečný význam, aby výtečné teoretiky pruského generálního štábu vážně přivedlo k tomuto problému. Rakousko-uherská armáda znala partyzánskou válku z Balkánu a pro drobnou válku měla zvláštní řád. Prusko-německá armáda naproti tomu vpochoďovala za druhé světové války 22. června 1941 do Ruska, aniž by na partyzánskou válku vůbec pomyslela. Svoje tažení proti Stalínovi zahájila s maximou: vojsko bojuje proti nepříteli, záškodníky zneškodňuje policie. Teprve v říjnu 1941 byly vydány první speciální pokyny pro boj s partyzány; v květnu 1944, sotva rok před koncem čtyřleté války, vyšel první úplný řád vydaný vrchním velením wehrmachtu.¹⁹

Prusko-německá armáda se stala v 19. století nejproslulejší, vzorovou vojenskou organizací tehdejšího eurocentrického světa. Za svoji slávu ale vdělila výlučně vojenským vítězstvím nad jinými regulárními evropskými armádami, zejména nad armádou francouzskou a rakouskou. S neregulární válkou se setkala jen během ně-

¹⁹ H. Schomerus, *Partisanen*, v týdeníku *Christ und Welt*, 26. 1949, (zejména část: *Der Wall der Tradition*). Také další Schomerusovy stati ve stejném ročníku téhož časopisu zůstávají pro problém partyzána velmi významné.

mecko-francouzské války 1870–1871 ve Francii, v podobě takzvaného franktirera, jenž byl německy označován jako *Heckenschütze* a s nímž se neúprosně nakládalo podle válečného práva, jak by to nepochybně udělala každá regulérní armáda. Čím přísnější disciplínu má regulérní armáda, čím korektněji rozlišuje mezi vojáky a civilistou a za nepřitele považuje jen uniformovaného protivníka, tím citlivější a nervóznější se stává, když se na druhé straně do boje zapojuje i neuniformované civilní obyvatelstvo. Vojsko pak reaguje tvrdými represáliemi, střílí zajatce, bere rukojmí, ničí jednotlivá místa a pokládá to vše za spravedlivou a nutnou obranu proti lsti a záludnosti. Čím více je jako nepřítel respektován regulérní uniformovaný protivník a ani v nejtvravějším boji není zaměňován se zločincem, tím nevravivěji se pak s neregulérním bojovníkem nakládá jako se zločincem. To vše samo sebou vyplývá z logiky klasického evropského válečného práva, jež rozlišuje mezi vojáky a civilistou, mezi kombatantem a nekombatantem, a vynakládá vzácnou morální sílu na to, aby nepřítel jako takový nebyl prohlášen za zločince.

Německý voják poznal franktirera ve Francii, na podzim roku 1870 a během zimy 1870–1871, po velkém vítězství, jehož dosáhl 2. září u Sedanu nad regulérní armádou císaře Napoleona III. Kdyby vše tehdy probíhalo podle pravidel klasické pravidelné války mezi armádami, očekávalo by se zřejmě, že po takovém vítězství je válka u konce a že bude uzavřen mír. Místo toho byla ale svržena poražená císařská vláda. Nová republikánská vláda vedená Léonem Gambettou vyhlásila národní odpor proti cizímu vtrhlci a válku *à outrance*. Shromážďovala ve velkém chvatu stále nové armády a vrhala na bitevní pole vždy nové masy španěle vycvičených vojáků. V listopadu 1870 dosáhla dokonce vojenského úspěchu na Loire. Situace německých armád se stala považující a zahraničně politické postavení Německa bylo ohroženo, nepočítalo se totiž s tak dlouhým trváním války. Francouzského obyvatelstva se zmocnili vlastenecký zápal a nejruznějšími formami se zapojovalo do boje proti Němcům. Ti zajímali významné občany a takzvané notáblity jako rukojmí, stříleli franktiréry, které přišli se zbraní v ruce, a represáliemi všeho druhu vyvíjeli tlak na obyvatelstvo. To byla

východní situace pro více než půl století trvajícím spor mezi právníky z oblasti mezinárodního práva a veřejnou propagandou obou stran, kdy jedni se stavěli za franktiréry a druzí proti nim. Tyto rozepře znovu vzplanuly v první světové válce jako belgicko-německý spor o franktiréry. O této otázce byly napsány celé knihovny a ještě nedávno, v letech 1958–1960, se komise válečných německých a belgických historiků pokoušela osvětlit a vyjasnit alespoň jeden sporný bod z tohoto komplexu – belgický spor o franktiréry v roce 1914.²⁰

To vše je se zřetelem k problému partyzána velmi poučné, protože se ukazuje, že žádná normativní regulace – pokud chce postihnout stav věcí v souladu s fakty a nepřenechat jej pouhému glissandu hodnotících soudů a obecných klauzulí – není právně možná. Tradiční evropské omezení války mezi státy vychází od 18. století z určitých pojmů, které byly sice Francouzskou revolucí narušeny, zato však tím účinněji strženy restauračním dílem vídeňského kongresu. Tyto představy o omezené válce a o spravedlivém nepříteli, pocházející z doby monarchie, mohou být v mezistátní rovině legalizovány jen tehdy, jestliže se jich válečnické státy obou stran přidržují na vnitrostátní i mezistátní úrovni stejným způsobem, jestliže se tedy jejich vnitrostátní i mezistátní pojmy regulérnosti a neregulérnosti, legality a illegality obsahově kryjí nebo jsou alespoň svou strukturou do jisté míry homogenní. Jinak má ustavení mezistátních norem jen ten výsledek, že místo aby podpořilo mír, poskytuje zámlinky a hesla pro vzájemné obviňování. Tato prostá pravda pronikala od první světové války postupně do vědomí. Avšak řásáda tradičního pojmového inventáře je ideologicky stále ještě velmi pevná. Státy mají z praktických důvodů zájem na používání takzvaných klasických pojmů, i když ty jsou v jiných případech odsunovány stranou jako staromódní a reakční. Právníci evropského mezinárodního práva mimoto tvr-

²⁰ E. Kessel, *Historische Zeitschrift*, sv. 191 (říjen 1960), str. 385–393; E. Peiri a P. Schöller, *Zur Bereinigung des Franktirersproblems vom August 1914*, in: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 9, 1961, str. 234–248.

došjně vytyšovali ze svého vědomí obraz nové skutečnosti, který bylo po roce 1900 již možné rozpoznat.²¹

Jestliže toto všeobecně platí už pro rozdíl mezi evropskou mezinárodní válkou starého stylu a demokratickou lidovou válkou, tím spíše to pak platí pro improvizovanou národní lidovou válku a *outran- ce*, jak ji v září 1870 vyhlásil Gambetta. Haagský Rád pozemní války z roku 1907 se ve vztahu k franktirérům pokusil o kompromis – nejinak než vše, co mu v 19. století předcházelo. Pro to, aby improvizovaný bojovník v improvizované uniformě mohl být v mezinárodněprávním smyslu uznán jako komбатant, stanovil určité podmínky: odpovědné nadřízené osoby, pevné a na dálku viditelné označení, a především otevřené nošení zbraní. Pojmová nejasnost haagského Řádu i Ženevských konvencí je velká a vnaší do problému chaos.²² Partyzán je přece právě tím, kdo se otevřenému

²¹ „Evropská teorie mezinárodního práva ztratila koncem 19. století bez jakéhokoli kritického citění, a aniž to dokonce jakkoli tušila, vědomí o prostoro-rové struktuře svého dosavadního řádu. Stále rozsáhlejší, stále vnějšíjší a stále povrchnější proces universalizace pokládala zcela naivně za vítězství evropského mezinárodního práva. To, že Evropa byla zbavena svého postavení mezinárodněprávního středu země, považovala naopak za pozvednutí Evropy do tohoto středu.“ C. Schmitt, *Der Nomos der Erde*, str. 206.

²² Tento chaos se stává neproniknutelným, a to nejen v politické propagandě a kontrapropagandě (kde je na místě), nejen v diskuzi o akutních sporých případech (například o případu jugoslávského státního občana Lazara Vracovice, jenž byl v listopadu 1961 v Mnichově zatčen německými úřady), ale bohužel i v odborné právní literatuře, jakmile ztrácí ze zřetel konkrétní pojmy evropského mezinárodního práva. Projevuje se to ve výše (str. 35/36) citované disertaci práci J. H. Schmida, *Die völkerrechtliche Stellung der Partisanen im Kriege*. H. Rentsch (*Partisanenkampf, Erfahrung und Lehre*, Frankfurt a. M. 1961) se tím na několika místech nechal zmást a chce partyzány postavit „pod ochranu mezinárodního práva“ (str. 204, pozn. 9), což pravý partyzán mlertád přijme jako dodatečnou zbraň. To vše je důsledkem destruktce *jus publicum Europaeum* a jeho humánně racionálních pojmů války a nepřítel. Rebarbarizace válečného práva patří jako dodatečná kapitola do znamenité knihy F. J. P. Veala *Advance to Barbarism* (Wisconsin 1953, něm. překl. vyšel ve 2. vydání v nakl. K. H. Priester ve Wiesbadenu).

nošení zbraní vyhýbá, kdo bojuje ze zálohy, kdo používá jak uniformu nepřítel, tak i pevné či volné označení a jakýkoli druh civilního oděvu jako prostředek k zamaskování. Jeho nejsilnějšími zbraněmi jsou utajení a přímí a obojího se nemůže pociťvé vzdát, aniž by opustil prostor neregulérnosti, a to znamená: aniž by přestal být partyzánem.

Vojenské stanovisko regulérní pruské armády nebylo v žádném případě důsledkem nedostatku inteligence nebo neznalosti, pokud šlo o význam gerilové války. Vysvítá to ze zajímavé knihy typického důstojníka pruského generálního štábu, jenž v letech 1870–1871 poznal válku s franktiréry a svoje poznatky uveřejnil v roce 1877 pod názvem *Leon Gambetta und seine Armee*. Autor, jímž byl Colmar, svobodný pán von der Goltz, zemřel během první světové války jako velitel jednot turecké armády a jako paša Goltz. Jako mladý pruský důstojník rozpoznal naprosto objektivně a s maximální přesností rozhodující omyl republikánské strategie a konstatoval: „Gambetta chtěl vést velkou válku a také ji vedl, naneštěstí pro sebe; neboť pro německé armády v tehdejší Francii by byla mnohem nebezpečnější drobná válka, válka gerilová.“²³

Prusko-německé vojenské vedení nakonec, i když pozdě, partyzánské válce přece jen porozumělo. Vrchní velení německého *Wehrmachtu* vydalo 6. května 1944 ony již zmíněné všeobecné směrnice pro boj s partyzány. Tímto způsobem německá armáda před svým koncem partyzána ještě správně poznala. Směrnice

²³ Colmar Freiherr von der Goltz, *Leon Gambetta und seine Armee*, Berlin 1877, str. 36: „Při dalším pronikání invazní armády jsou všechny útvary oslabovány, přisun je stále těžkopádnější... To vše vytváří příznivé podmínky pro operující dobrovolnické oddíly nepřítel. Gambetta přesto chtěl velkou válku. A stejné znamenité a impozantní jako počení síla jeho vojsk měly být i jejich válečné činy, aby jej ospravedlnily v očích země.“ Pan Dr. J. Hadrich (Berlin), jemuž vědčím za knihu svobodného pána von der Goltz, mě upozornil také na to, že Hábešané byli v letech 1935–1936 ve svém odporu proti italské armádě Mussoliniho rovněž poraženi jen proto, že se místo partyzánské války pokoušeli vést válku regulérních jednotek.

z května 1944 dosáhly jako výřečný regulativní řád uznání i u nepříteli Německa. Anglický brigádní generál Dixon, jenž vydal po druhé světové válce společně s Otto Heilbrunnem obsáznou knihu o partyzánovi, otiskuje tyto německé směrnice *in extenso* jako vzorový příklad správného boje proti partyzánům, a anglický generál Sir Reginald F. S. Dunning ve své předmluvě k Dixonově a Heilbrunnově knize poznamenává, že hodnotu německého řádu pro boj s partyzány z roku 1944 nesnižuje ani to, že jde o směrnice německé armády pro boj proti ruským partyzánům.²⁴

Dva jevy z konce války v Německu v letech 1944–1945 nelze přičíst na vrub *Wehrmachtu*, nýbrž dají se vysvětlit spíše opozicí proti němu: německý *Volkssturm* a takzvaný *werwolf*. *Volkssturm* byl zřízen výnosem z 25. září 1944 jako územní milice k obraně země a jeho vojáci byli během svého bojového nasazení vojáky ve smyslu branného zákona a kombantanty ve smyslu haagského Řádu pozemní války. O jejich organizaci, výzbroji, nasazení, bojových duchu a ztřátách podává zprávu nedávno vydaný spis generálmajora Hanse Kissela, jenž byl od listopadu 1944 šéfem velitelského štábu německého *Volkssturmu*. Kissel uvádí, že na Západě byl *Volkssturm* Spojenci uznáván jako bojový sbor, zatímco Rusové s ním nakládali jako s partyzánskou organizací a zajatce stříleli. Na rozdíl od této domobrany měl *werwolf* partyzánskou organizaci mládeže. O výsledku podává zprávu Dixonova a Heilbrunnova kniha: „Několik málo začínajících *werwolfů* bylo Spojenci pochyřáno a tím celá věc skončila.“ *Werwolf* byl charakterizován jako „pokus o rozpoutání války dětských zászkodníků“ [Kinderheckschützentrategie].²⁵ V žádném případě se tím zde nemusíme dál zabývat.

²⁴ Citují podle německého vydání z roku 1956: C. Aubrey Dixon, O. B. E. a Otto Heilbrunn, *Partisanen, Strategie und Taktik des Guerillakrieges*, Frankfurt a. M. – Berlin 1956, str. XIV a 213–240 [angl. vyd.: C. Aubrey Dixon a O. Heilbrunn, *Communist Guerilla Warfare*, London 1954].

²⁵ H. Kissel, *Der deutsche Volkssturm 1944–1945, eine territoriale Miliz der Landesverteidigung*, Frankfurt a. M. 1962; zpráva o rozdílném

Po první světové válce rozpustili tehdejší vítězové německý generální štáb a v čl. 160 versailleské smlouvy z 28. června 1919 zakázali jeho znovuoobnovení v jakékoli podobě. Je v logice dějin a mezinárodního práva, že vítězové druhé světové války, především USA a Sovětský svaz, kteří mezitím zavrhli představu o válce jako souboji, založenou na klasickém evropském mezinárodním právu, zavrhli a zničili po společném vítězství nad Německem i pruský stát. Zákon č. 46 Spojenecké kontrolní rady z 25. února 1947 stanovil:

„Pruský stát, který byl v Německu odevždy nositelem militarismu a reakce, přestal de facto existovat. Kontrolní rada, vedená myšlenkou zachování míru a bezpečnosti národů a přáním zajistit další rekonstrukci politického života v Německu na demokratickém základě, nařizuje toto:

Článek 1. Pruský stát se svou vládou a všemi svými správními odbohy je zrušen.“

Partyzán jako pruský ideál r. 1813 a obrat k teorii

Nebyl to žádný pruský voják ani reformně smýšlející profesionální důstojník pruského generálního štábu, nýbrž pruský ministerský předseda Bismarck, kdo chtěl v roce 1866 sáhnout proti habsburské monarchii a bonapartistické Francii pro odvrácení porážky, ke každé zbraní, kterou nám nabízí rozpoutané národní hnutí nejen v Německu, ale i v Maďarsku a v Čechách“. Bismarck byl rozhodnut uvést do pohybu Acherón. Rád používal klasického citátu *Acheronta movere*, raději jej ovšem podsouval svým vnitropolitickým odpůrcům. Pruskému králi Vilémovi I. i náčelníkovi pruského gene-

zacházení na Západě a na Východě je podána na str. 46. Výraz *Kinderheckschützentrategie* použil Erich C. Pruck ve své recenzi Kisselovy knihy, *Zeitschrift für Politik*, NF 9, 1962, str. 298–299. Pruck práve poznává, že „hranice mezi legálním bojovým nasazením (ve smyslu haagského Řádu pozemní války) a partyzánským je nejasná“. Dixon-Heilbrunn (str. pozn. 24) str. 3.

ráhého štábu Moltkovi byly acherontické plány cizí; zdály se jim zřejmě nebezpečné a také nepruské. I pro chabé pokusy německé vlády a generálního štábu o revolucionalizaci, podnikané během první světové války, bylo slovo *acherontické* zřejmě příliš silné. Do této souvislosti patří ovšem i Leninova cesta ze Švýcarska do Ruska v roce 1917. Všechno, co Němci při organizování Leninovy cesty tehdy snad zamýšleli a plánovali, bylo ale historickými dopady tohoto pokusu o revolucionalizaci tak obrovsky předstíženo a přesaženo, že naše teze o mylném pruském poměru k partyzánsství je tak spíše potvrzena než vyvrácena.²⁶

²⁶ O. v. Bismarck, *Gedanken und Erinnerungen*, I, kap. 20; III, kap. 1 a 10, kde citá *Acheronta movero* slouží k tomu, aby poukázal na hrozící nebezpečí. Bismarck se tu z nasnadě ležících důvodů mluví. Ve skutečnosti kolem sebe ale shromáždil, jak konstatuje moderní historik Egmont Zechlin, „maďarský velitelský sbor připravovaný k bojovnému nasazení“, generály, jakými byli Klapka a Thür. Důstojnický sbor maďarské legie se skládal ze špiček uherské šlechty. „Bismarck se ale také neosýchal příbrat do svého hlavního stannu Josefa Friče, českého radikálně socialistického revolucionalisté a přítele Bakuninova. V osobách plukovníka Orekovice v Bělehradě a ministra Garasamina měl ve hře rozhodující politiky jihoslovanského hnutí a prostřednictvím Viktora Emanuela a také Klapky a Thura byl ve spojení s evropským revolučním hrdinou Garbaldim. „Carskému konzervativnímu a reakčnímu generálovi, s nímž vedl jednání, telegrafoval, že chce revoluci raději udělat než snášet. Ve srovnání s touto nacionálně revoluční linií v Bismarckově politice jsou pokusy o revolucionalizaci, které během první světové války podnikaly v Rusku, v islámském a izraelském světě či v Americe německá vláda a generální štáb, slabé a „improvizované“; srv. E. Zechlin v sérii statí *Friedensbestrebungen und Revolutionierungsversuche* v týdeníku *Das Parlament*, přílohy 20, 24, a 25. květen a červen 1961. Gustav Adolf Rein dospívá ve své bohaté dokumentované knize *Die Revolution in der Politik Bismarcks*, Göttingen 1957, k tomuto závěru: „Bismarck posvítil revoluci do tvaře, aby ukázal její vnitřní slabost, a podnikl to proto, aby ještě jednou probudil starou monarchii k novému životu“ (str. 131). O konkrétní situaci roku 1866 se v Reinově knize bohužel nepojednává tak konkrétně, jak by si to vzhledem k danému tématu asi zasloužila.

Přesto měl ale pruský vojenský stát ve svých dějinách jeden acherontský okamžik. Bylo to v zimě a na jaře 1812–1813, kdy se důstojnická elita generálního štábu pokusila rozdmýchat a vzít do rukou národní síly nepřátelské Napoleonovi. Německá válka proti Napoleonovi nebyla válkou partyzánskou. A sotva ji lze nazvat válkou lidovou; tu z ní dělá, jak správně říká Ernst Forsthoﬀ, jen „legenda s politickým pozadím“.²⁷ Tyto elementární síly se podařilo rychle začlenit do pevných rámců státního řádu a regulérního boje proti francouzským armádám. Přesto si tento krátký revoluční okamžik podržuje pro teorii partyzánsství zcela mimořádný význam.

Imned tu vyřane na myslí slavné mistrovské dílo vojenské vědy, kniha *Vom Kriege* pruského generála von Clausewitze. A právem. Tehdy byl ale Clausewitz jen mladším přítelem svých učitelů a mistrů Scharnhorst a Gneisenau a jeho kniha byla uveřejněna teprve po jeho smrti, po roce 1832. Naproti tomu existuje jiný manifest nepřátelství vůči Napoleonovi, který pochází bezprostředně z jara 1813 a patří k nejpodivuhodnějším dokumentům celých dějin partyzánsství: je to pruský edikt o domobraně z 21. dubna 1813. Ide přítoim o edikt podepsaný pruským králem, který byl příslušnou formou zveřejněn v pruské Šbírce zákonů. Zřejmě patří je tu vzor španělského *Reglamento de Partidas* y *Guachillas* z 28. prosince 1808 a rovněž dekretu ze 17. dubna 1809, který je známý pod jménem *Corso Terrestre*. Tyto akty však nejsou osobně podepsány mo-

²⁷ E. Forsthoﬀ, *Deutsche Verfassungsgeschichte der Neuzeit*, Stuttgart 1961², str. 84. Forsthoﬀ označuje jako legendu i názor, že rozhodující podíl na vítězství měl pruský *landwehr* – druh vojska, který se nejvíce blížil občanskému ideálu milice. „Ve skutečnosti byla použitelnost *landwehru* na začátku války jen velmi omezená. Nemohl být vystaven útoku, na to byla jeho morální energie a úderní vojenská síla příliš nepatrná. Nebyl bezpečně chráněn proti chaosu a panice. Teprve když se válka protahovala, když byl déle ve zbraní, zvýšila se i jeho bojová hodnota. Za těchto okolností patří tvzení o rozhodujícím podílu *landwehru* na vítězství do říše pohádek.“ Ernst Rudolf Huber pojednává o této době na jaře 1813 a speciálně o ediktu týkajícím se *landsturmu* ve své práci *Verfassungsgeschichte*, I (1957), § 7, str. 213; a dále v knize *Heer und Staat in der deutschen Geschichte*, Hamburg 1938, str. 144 n.